

9. BÖLÜM

ESKİ ÇAĞLARDAN CUMHURİYETE KADAR BAYBURT'UN GEÇİRMİŞ OLDUĞU İDARİ DEĞİŞİKLİKLER

Serdar GÖKTAŞ¹

GİRİŞ

Bayburt², Kuzeydoğu Anadolu yerleşim tarihiyle yaşıt doğal yol hattı üzerinde ve stratejik bir konuma sahip bulunan bir yerleşim birimidir. Şehir, milattan önce 4000 sonlarından itibaren coğrafi tanımla “Karaz”, etnik tanımla “Hurri” kültürü alanı içerisinde yer almıştır (Ünsal, 2006: 127). Hitit başkenti Hattuşa’da bulunan çivi yazılı tabletler, Bayburt’un ilk çağ tarihiyle ilgili doğrudan bilgi veren en eski kayıtlardır. Bu tabletlere göre Hititler, “Maraşşanta/Maraşşantiya” (Kızılırmak) yayı içerisindeki çerkiş devletlerine komşu olan Anadolu topraklarını, “Yukarı Memleket” ve “Aşağı Memleket” olarak tanımladıkları iki büyük kısma ayırmışlardır. Bayburt, milattan önce 14. yüzyılın başından itibaren Yukarı Memleket’e bitişik coğrafi alanı elinde bulunduran Hayaşa-Azzi Krallığı içerisinde yer almıştır. Takip eden yüzyıllarda Asur Kralı I. Tiglathpileser döneminde “Dayaeni”; Urartu Kralları Menua ve I. Argişti dönemlerine ait yazıtlarda “Diauehi” şeklinde isimlendirilen beylik ya da küçük bir krallığın kuzey kesimini oluşturmuştur. Bayburt, yaklaşık milattan önce 780’li yıllarda I. Argişti’nin bu bölgeyi krallığının topraklarına katmasından, büyük bir ihtimalle Urartu’nun yıkılışına kadar bu krallığın içerisinde yer almıştır. (Sagona, 2006: 230; Pehlivan, 1994: 327 ve 329)

Bayburt ve çevresine, milattan önce 6. yüzyıldan itibaren Medler daha sonra ise Persler hâkim olmuşlardır. Büyük İskender’in milattan önce 333’te düzenlediği Anadolu seferi neticesinde, bölgedeki Pers hâkimiyeti son

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, serdargoktas@bayburt.edu.tr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7120-0948>

² Bu çalışma Cumhuriyet Döneminde Bayburt adlı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde Bayburt Kazası, bu dönemin olağanüstü şartları sebebiyle her açıdan ağır bir yıkıma maruz kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Rus, Ermeni ve Rum işgaliyle birlikte can ve mal kaybının yanı sıra sosyo-kültürel, nüfus, eğitim, güvenlik gibi alanlarda da manevi bir çöküş yaşayan şehir, -birçok olumsuzluğa rağmen- Milli Mücadele dönemindeki belirsizlik içinde ulusal başkaldırıya sonuna kadar destek vermiştir. Cumhuriyet'in ilanının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti idari yapılanması içinde kaza hüviyetiyle yer alan Bayburt, 30 Mayıs 1926 tarihinde Erzurum'dan alınarak Gümüşhane'ye bağlanmıştır. (Göktaş, 2020: 17; Resmi Gazete, 26 Haziran 1926)

Rus, Ermeni ve Rumlar tarafından işgali ve bu işgalcilerin sınır tanımaz düşmanlığı yüzünden baştanbaşa yıkılmış ve yakılmış olan Bayburt, 1923-1950 yılları arasındaki 27 yıllık dönemde adeta bir şantiye alanına dönmüştür. Bayburt'ta Cumhuriyet Dönemi boyunca meydana getirilen ve birçoğu günümüzde dahi kullanımda olan bina, yol, köprü, cadde, park, çeşme, otel, saat kulesi ve okul gibi eserler, o dönemin "harabe bir şehri mamur bir şehre dönüştürme" başarısının şahitliğini yapmaktadırlar. (Göktaş, 2020: 283) 30 Mayıs 1926 tarihli Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu gereğince Gümüşhane Vilayeti'ne bağlanan Bayburt, 21 Haziran 1989 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin 69. Vilayeti olma hakkını kazanmıştır. (Resmi Gazete, 21 Haziran 1989: 1-2)

KAYNAKÇA

- Ahmet Vefik Paşa, *Fezleke-i Tarihi Osmani*, Dersaadet: Matbaa-i Amire, 1286.
- Albayrak, Haşim, *Tarih Boyunca Doğu Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontus*, 3. Baskı, İstanbul: Babıali Kitaplığı, 2010.
- Ali Emiri Efendi, *Osmanlı Vilayat-ı Şarkıyyesi (Osmanlı Doğu Vilayetleri)*, 2. Baskı, Yayına Hazırlayan: Abdulkadir Yuvalı ve Ahmet Halaçoğlu, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılık, 2015.
- Aktaş, Yasemin, "XI.-XV. Yüzyıllar Arasında Bayburt (Doğu ve Batı Kaynaklarındaki Nakillerine Göre)", *İşgalden Kurtuluşunun 100. Yılında Bayburt*, ed. Süleyman Çiğdem, M. Yasin Taşkesenlioğlu, Esat Aktaş, Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2019, s. 11-27.
- Apak, Adem, "Emeviler Döneminde Anadolu'da Arap-Bizans Mücadelesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 2, 2009.
- Aydın, Dündar, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı (1535-1566)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Şura-yı Devlet, Dosya Numarası: 1505, Gömlek Numarası: 20, 25 Eylül 1878.
- "Bayburt'un Tarihi ve Coğrafya Yapısı", *Bayburt Gazetesi*, 21 Şubat 1991.
- Baykara, Tuncer, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş Anadolu'nun İdari Taksimatı I*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2000.
- Beygu, Abdurrahim Şerif, *Erzurum: Tarihi, Anıtları, Kitabeleri*, İstanbul: Bozkurt Basımevi, 1936.
- Çiğdem, Süleyman, Özkan, Haldun ve Yurttaş, Hüseyin, *Tarihi ve Kültürel Varlıklarıyla Bayburt*, Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2020.

- Darkot, Besim ve Osman Turan, “Bayburt”, *İslam Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1949.
- Göde, Kemal, *Eratnalılar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.
- _____, “Eretnalılar Hakimiyetinde Bayburt”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988)*, Ankara, 1994.
- Göktaş, Serdar, *Cumhuriyet Dönemi’nde Bayburt (1923-1950)*, Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Hoca Saadeddin, *Tacü’t-Tevarih*, C. IV, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.
- Honigman, Ernst, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı: Grekçe, Arapça, Süryanice ve Ermenice Kaynaklara Göre 363’ten 1071’e kadar*, Çev. Fikret İşiltan, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970.
- İnbaşı, Mehmet, “Bayburt Sancağı (1642 Avarız Defterine Göre)”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 10, S. 2, Erzurum, 2007.
- İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi 1989-1999, Bayburt: Bayburt Valiliğı Yayınları, 2000.
- Kunt, Metin, *Sancaktan Eyalet 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul, 1978.
- Miroğlu, İsmet, XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı, Anadolu Yakası Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneğı Yayınları 1, İstanbul: Üçler Matbaası, 1975.
- Özdemir, Gazi, “Zirveye Doğru”, *Osmanlı Tarihi I (1299-1774)*, ed. Selim Hilmi Özkan, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019a, Cilt 1, s. 92-131.
- _____, “Bayburt Kalesi ve XVIII. Yüzyıldaki İnsan Kaynakları Yönetimi”, *İşgalden Kurtuluşunun 100. Yılında Bayburt*, Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2019b, s. 39-82.
- Özmenli, Mehmet, *Eskiçağ’da Gümüşhane ve Bayburt*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1996.
- Pehlivan, Mahmut, “Başlangıçtan Urartu’nun Yıkılışına Kadar Bayburt ve Yöresi”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988)*, Ankara: Bayburt’a Hizmet Vakfı Yayınları, 1994.
- Rasim, Ahmet, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul: Şems Matbaası, 1326-1327.
- Resmi Gazete, S. 20202, 21 Haziran 1989.
- Sagona, Antonia, *The Heritage of Eastern Turkey: From Earliest Settlements To Islam*, Melbourne-Avustralya, 2006.
- Tansel, Selahattin, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1969.
- Tellioglu, İbrahim, *Osmanlı Hakimiyeti’ne kadar Doğu Karadeniz’de Türkler*, Trabzon: Serander Yayınları, 2004.
- “Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu”, *Resmi Gazete*, Neşir Tarihi: 26 Haziran 1926, Sayı 404.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi: Osmanlı-Rus Harbi (1828-1829)*, C. 3, 5. Kısım Eki, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1978.
- Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Kafkas Cephesi Harekatı*, C. 2, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1985.
- Ünsal, Veli, “Karaz Kültürü’nün Kuzey Sınırı”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, S. 16, Erzurum, 2006.
- Winfield, David, “A Note On The South-Eastern Borders Of The Empire Of Trebizond In The Thirteenth Century”, *Anatolian Studies*, XII, 1962.
- Yanbeğ, Mahmut Kemal, “Tarihte Bayburt’un Geçirdiğı İdari Değışiklikler”, *Bayburt Dergisi*, S. 1, Ülkü Matbaası, İstanbul: Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yayınları, Şubat 1950.
- Yılmaz, İskender, “19. Yüzyılın Son Çeyreğinde İspir Kazasının İdari Yapısı ve Nüfusu”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 53, Aralık, 2014.
- Yınanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
- Yurt Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1982.
- 387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530), Yayın No: 36, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 1997.